Kenesei István

Kivégzési szabályzat

PUBLICISZTIKA - LXIII. évfolyam, 7. szám, 2019. február 15.

Mire legutóbbi írásom az Akadémiáról két héttel ezelőtt megjelent, már olvasható volt az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) hivatalának, az NKFIH-nak a honlapján az a „program”, amely az MTA 15 kutatóhelyének az idei és most még ismeretlen számú további évi költségvetését fogja megszabni. Ezt a dokumentumot némi túlzással nyugodtan hívhatjuk kivégzési szabályzatnak, és bizalommal fordulhatunk Örkény István hasoncímű egyperceséhez további tanácsokért alcímeink tekintetében.

Minden fölösleges feltűnés kerülésével

Fel kell idézzem bevezetésként a tavaly nyári meglepetésszerű döntést, amellyel az ITM költségvetésébe helyezték az MTA idei támogatásának egy részét, amelyből az egyik soron 20,1 Mrd Ft az „MTA kutatóintézetek, kutatóhelyek támogatása” megjelöléssel szerepel. Ennek átutalását Palkovics miniszter először mindenfajta feltételekhez kötötte, majd beleegyezett abba, hogy egy paritásos bizottság értékelje a kutatóhálózat (KH) működését, végül – anélkül, hogy ennek eredményét megvárta volna – január 31-én meghirdette a fent említett „Tématerületi Kiválósági Programot”, melyet nem neveznek pályázatnak, sőt a hivatal honlapján nem is a pályázatok, hanem a „Hírek” cím alatt szerepel. Azért gondoljunk rá csak pályázatként, hiszen önértékeléseket és terveket kell beadni, és a végén valahol kijön belőle a pénz, akarom mondani, a „támogatás”, amivel a KH (maradék részének?) alapellátását biztosítani lehet.

Alapellátásnak azt nevezzük, ami évi keretösszegként fedezi a határozatlan időre (azaz végleges státuszban) kinevezett, vagy az ilyen státuszhelyen ideiglenesen foglalkoztatott közalkalmazottak, azaz vezetők, kutatók, kisegítő személyzet stb. bérét, továbbá az épületek fenntartását, beleértve a közüzemi szerződések teljesítését, a kutatási infrastruktúra, azaz műszerek, laboratóriumok, állatbankok stb. működtetését és így tovább. Ezt eddig a költségvetés gazdájaként az MTA éves szerződésekben bocsátotta a KH rendelkezésére, így biztosítva a folyamatos munkát. Ennek most egyszeriben vége szakadt, habár a tavaly elfogadott költségvetési törvényből előbb idézett sor világosan előírja az ITM ez irányú kötelezettségét. A KH további külföldi és hazai szerződésekkel és (valódi) pályázatokkal egyébként kb. évi 44 Mrd Ft-ra tudja feltornázni a kutatásai finanszírozását.

A foglár az őrség kíséretében a zárósorig vezeti az elítéltet

A 27 Mrd-nyi összeget kilátásba helyező „program” sok érdekességet tartalmaz. Kezdjük a kedvezményezettek körével. Itt az MTA KH mellett megtaláljuk az állami, egyházi, valamint kizárólag állami alapítványhoz tartozó (coki CEU!) egyetemeket, az állami kutatóintézeteket, és február 1-én kora délutánig még a „kutatási tevékenységet végző alapítványokat” is. Utóbbi nagy visszhangot váltott ki az internetes sajtóban, mert feltették, hogy a Századvég is pályázna, amire gyorsan reagált a hivatal, és kihúzta ezt a sort. Úgy vélem, egy buzgó hivatalnok „tolta túl a biciklit”, hogy egy klasszikust idézzek, mert az előzetes változatban sem voltak ilyen alapítványok. Nyilván ki akarta találni a főnökei rejtett szándékait.

Persze maradt elég ok az ijedelemre enélkül is. Fogalmazzunk világosan: az MTA-nak az idén jár 20,1 milliárd forint, amelyből az egyetemi MTA-kutatócsoportokra 3 milliárdot egyébként az ITM már átutalt. A maradék 17 milliárdot az ITM vélhetően az egyetemi kiválósági keretből kiegészíti további 10 milliárddal, majd beengedi a ketrecbe a 15 MTA-kutatóközpont mellé a 28 állami, a 27 egyházi és az egyetlen állami

alapítványi egyetemet, továbbá a különféle minisztériumi intézeteket, hogy az előbbiek a létükért, az utóbbiak kizárólag vagy legnagyobbrészt az állam által biztosított alapellátásuk mellé a desszertpénzért megküzdjenek.

A menet lassú ütemben halad a vesztőhelyre, és senkinek sem tiszteleg

A hivatal buzgó munkatársai továbbá azt is eldöntötték, milyen legyen az új magyar tudományfelosztás, amit részletesen kell idéznem, különben az olvasó nem hinne nekem.

Az „Egészség" rovatba nemcsak a jól megindokolható orvostudományi és gyógyszerkutatások, transzlációs medicina, agykutatás, rákkutatás tartoznak, de ki tudja, miért, a biztonságos élelmiszer külön rovatként, és mellette olyan nyúlfarknyi diszciplínák, mint a biológia, biotechnológia, kémia, valamint nyilván a macska- és kutyatartók egészsége számára is oly fontos állatorvos-tudományi kutatások.

A „Biztonságos társadalom és környezet" rovatból kimaradt a fenti biztonságos élelmiszer téma, de bekerült az agrártudomány mellé a hadtudomány, kiberbiztonság és információbiztonság, klíma és energetika (így együtt), hozzájuk csapva, gondolom, Áder János kedvéért, a „víz" (nem kutatás, tudomány, csak így: víz), aztán a földtudományok, űrkutatás, és láss csodát: a „körkörös gazdaság". Ja, és itt van megint (egyedüli duplumként) a biotechnológia, de ami a legfontosabb, ami nem maradhatott ki: a migráció.

Az „Ipar és digitalizáció" körében is találunk okot a keserű mosolyra. A miniszter kedvencei vezetik a sort: mesterséges intelligencia, infokommunikáció, modern termelési és gyártásrendszerek, kooperatív irányítás, mobilitás (közlekedés, logisztika, szállítmányozás), műszaki és mérnöki tudományok. Aztán jön a sor végén, a „futottak még" versenyzők között két apró tudományszak, a matematika és a fizika. Örüljünk neki, hogy legalább meg vannak említve. Megjegyzem, akit a tudományok nemzetközileg elfogadott osztályozása érdekel, az tekintse meg a jelen programot terjesztő hivatalnak azt szorosan követő saját rendszerét: http://nkfih.gov.hu/palyazoknak/szakteruleti-kollegiumok/tudomanyteruletek-180603

Hadd zárjam a sort az átlagos *ÉS*-olvasóhoz legközelebb eső témakörrel, amelyre a fantáziadús szerző a „Kultúra és család" összefoglaló címkét találta ki, esetleg mert épp tavaly volt „a család éve". Ide van beosztva az első helyen a „magyar nyelv és magyarság", amiből az ötletadó fejében kutakodva az következik, hogy számára a magyar nyelv nem része a magyarságnak, de a bölcsészet és humántudományoknak sem, mert ezek saját említést kaptak. Hogy a kultúra magában foglalja a művészetek rovatot, arra készséggel rábólintunk. Azt már nehezebben értjük meg, hogy neveléstudomány és pszichológia miért a „családba" tartozik (talán inkább, mint a „kultúrába"). De hogy a társadalomtudomány és gazdaságtudomány hogyan kerül e fejléc alá, az előtt értetlenül állok. Bár annyi igaz, hogy a kultúra, no meg a család is pénzbe kerül, sőt van valami közük a társadalomhoz.

A kidolgozás megalapozottságát bizonyítja, hogy az egyes rovatokra szánt támogatások arányát is pontosan, a második tizedesig (!) előre megadták, a fenti sorrendet követve idézem: 19,78; 34,59; 34,17; és 11,46 százalék. Ez tehát azt jelenti, hogy az utolsó „Kultúra és család" csomagra a teljes 27 milliárdnyi keretből valamivel több mint 3 Mrd Ft jut. Miközben tavaly csak az MTA KH négy ide beosztható intézménye 4,1 Mrd-nyi alapellátást kapott. Vagyis a nagyjából egyharmaddal megnövelt keretből a teljes humántudományi szféra akadémiástul, egyetemestül stb. idén több mint 1 milliárd forinttal, azaz negyedével kevesebb pénzben részesül, mint 2018-ban csak a négy itt érintett MTA-intézet. Most legalább tudjuk, miből finanszírozzák a Magyarságkutató Intézet évi 880 millióját!

A végrehajtó négyszög megalakulása után a tisztek annak belsejébe lépnek

Palkovics László, a nemzetközi hírnévre szert tett mérnök és menedzser, amióta miniszter lett, a

nyilvánosság előtt nem tette lehetővé, hogy elképzeléseit vele megvitassák. Nem jelent meg az MTA decemberi közgyűlésén, és egyetlen alkalomról sem tudok, amikor tudósok között rajta kívül más is elmondhatta a véleményét. Sőt, amikor sértetten kijelentette, hogy csak ő járt Lovász Lászlónál, de az MTA elnöke még egyszer se kereste fel őt, kiderült, hogy Lovász igenis megjelent a meghívására az ITM-ben, csakhogy hiába várt Palkovicsra, akinek más dolga volt. Palkovics tehát nem vitázik, csak tájékoztat.

A Hír TV február 1-jei *Péntek 9* című műsorában is két alákérdezős mikrofonállványnak adott interjút, ami ismét azt mutatta, hogy egyfajta saját maga kreálta világban él, melynek kevés köze van a tényekhez. Azzal kezdte, hogy az MTA igenis átcsoportosíthatja más forrásait például a villanyszámlák kifizetésére, amit már többször is cáfoltak hivatkozva a törvényhelyekre. Megint csak felemlítette, hogy 80 éve változatlan formában működik a kutatóintézeti rendszer, amely tévedéséhez annyira ragaszkodik, hogy már a kormányszóvivő is terjeszti. Az pedig megint csak a saját világában lehet érvényes, hogy az 1949-es, sztálini mintát követő akadémiai intézetirányítás máig fönnmaradt volna. Ide kapcsolódik ama megjegyzése is, hogy az NDK kutatóhálózata is átalakult – mintegy ezzel indokolva, hogy 2019-ben Magyarországon is megérett a helyzet az átszervezésre. Miután jól megkapaszkodtunk, nehogy elszédüljünk az összehasonlítás mélységeitől, szívesen rákérdeznénk, mi a közös az 1989 előtti NDK-beli és a mai magyar kutatóhálózatban. Hacsak nem az, hogy most valósulhat meg nálunk a közvetlen kézi avagy pártirányítás...

De a már sokszor mintául felhozott német kutatástámogatási rendszerről is téves állításokat tesz. Az általa említett három nagy intézmény, a Max Planck, a Helmholtz és a Fraunhofer Társaságok mind (szövetségi és tartományi) kormányoktól teljesen függetlenül csak saját kuratóriumuknak és szenátusuknak felelnek. Az intézetek tevékenységét nemzetközi bizottságokban az azonos szakterületen működő, magasan kvalifikált kutatók (nem kis díjazásért) értékelik, támogatásuk meg nemcsak kétéves időszakokra szól, mint a miniszter állította, de kétévenként valóban megvizsgálják a munkájukat.

És bizony ott is téved a miniszter, hogy „olyan rendszer nincs, hogy megkapja a forrásokat, aztán arra költi, amire akarja”, ugyanis a német alapkutatási szisztéma pont ilyen. A kezemben lévő, jelenleg érvényes 2015. évi dokumentum szerint „a Max Planck Társaság vezetése által kijelölt keretek között az igazgatók szabadon és függetlenül választhatják meg a kutatási irányokat és valósíthatják meg a terveiket. Ez a hosszú távú pénzügyi támogatással biztosított tudományos autonómia jelenti a Max Planck Társaság legfontosabb ösztönző erejét.”

Az interjú további részeiben olyasmik hangzanak el, mint hogy „senki nem mondta, hogy a bölcsészettudományok nem fontosak” (bár azt sem, hogy fontosak, vö. a fenti pénzügyi kereteket), hogy „én értek az alapkutatásokhoz”, hogy az MTA decemberi közgyűlése „nem volt előkészítve”, meg hogy „nem jól működő kutatóintézeteket akarunk rosszabbá tenni, hanem fordítva” – mintha bárki kimutatta volna, hogy rosszul működnek. Ezek nem érvek, hanem címkék.

Ha az ítéletet agyonlövetés által hajtják végre, akkor erre már előzetesen négy embert kell kirendelni

Palkovics bevetett egy nemzetközi szaktekintélyt is, Grüner Györgyöt, aki a miniszter innovációs tanácsadójaként nyilatkozott arról, hogyan lehetne növelni az ilyen jellegű eredményességünket. Szerinte az egyetemi tanárnak egyre inkább vállalkozónak kell lennie, és az MTA-nak több szellemi tulajdont kellene „termelnie”.

Ugyanakkor az alapkutatást és az innovációt amerikai egyetemi és európai kutatási viszonylatban jól ismerők szerint egy nagy egyetem költségvetésének csupán 0,6 százalékát teszi ki a szabadalmi bevétel, a 2017-ben 1768 millió eurós költségvetésű Max Planck Társaságnak pedig mindössze 21 millió euró volt a szabadalmi és az alkalmazott kutatási bevétele, azaz 1,2 százalék. Ehhez képest a magyar egyetemek vagy az MTA nem is teljesítenek olyan rosszul...

Térjünk vissza arra a kérdésre, kivel kell az MTA KH-nak versenyeznie a forrásokért. Ismétlem: a KH ebben a miniszter által is pályázatnak nevezett „programban” az alapellátásáért száll sorompóba – anélkül, hogy esélye lenne rá, hogy a nagy szellemi befektetéssel előállított, ugyanakkor rendkívül szűk terjedelemben és szoros határidővel bekért tervezeteket érdemi vizsgálat alá vetnék, hiszen nemcsak a pályázatok mérete, de a döntésre hagyott időkeret is alkalmatlan e célra. A riválisoknak viszont megvan a teljes (bár az állami egyetemeken, tudjuk, szűkös) alapellátásuk, ők tehát pluszpénzekért folyamodhatnak. A miniszter az interjúban véletlenül pont olyanokat említett, amelyekhez miniszteri biztosként vagy szakmája szerint köze volt, így a szegedi ELI-t, a zalaegerszegi tesztpályát vagy a Közlekedéstudományi Intézetet.

Ha hihető a friss hír, hogy a humán és társadalomtudományi intézeteket pár kivétellel bezárják vagy átadják az egyetemeknek, a rendelkezésre álló összeg nemhogy több kutatásra, de még a KH érintett egységei jelenlegi szintjének a fenntartására sem elegendő. Sokan készülhetnek egy igen sötét jövőre – miközben az egyetemek teljes bizonytalanságba kerülnek, mivel a mostani finanszírozási rendszerben a napokban éppen elbocsátani voltak kénytelenek több oktatót és dolgozót. Persze Palkovics álláspontja annyiszor változott az elmúlt nyolc hónapban, hogy rektor legyen a talpán, aki tudja, mire számítson.

A humán tudományokon kívüli kutatásokra látszólag több jut, ám a KH-ból kiszemezgetik a Bay Zoltán Alapítványba átterelhetőket, a többieket pedig egy „Eötvös Loránd Társaságba” vonnák össze. Ha ez a versenyhelyzet állandósul, akkor a KH maradékának az eddigi biztonságos alapfinanszírozás helyett évről évre bizonytalanságokkal kell szembenéznie, illetve zsarolhatóvá válhatnak, szélsőséges esetben (és ugyan melyik szélsőséges eshetőség nem következett még be?) akár úgy is, hogy a felügyelő miniszter megmondja, melyik kutatócsoportot nem támogatja tovább – például mert annak a vezetője valamely szakmai ügyben a nemtetszésének adott kifejezést vagy a kormányzat szándékaival nem kvadráló eredményt hozott nyilvánosságra.

A középső két ember az elítélt fejére, a másik kettő pedig mellére céloz

Lehetséges, hogy Palkovicsnak meggyengült a támogatottsága, és ezért vetette be az újabb idők általa eleddig még nem használt csodafegyverét: elkezdte „sorosozni” az Akadémiát. Számíthatunk rá, hamarosan „bevándorláspártisággal” is megvádolja, és talán már gondolkodnak a koncepciós per tárgyán is. Ezenközben pedig olyan kérdésekre nem kapunk nemhogy értelmes, de semmilyen választ, hogy mi indokolja a szervezet megváltoztatását, és ha ez netán észszerű lenne, mitől lett olyan sürgős, hogy a saját maguk által hozott törvényekkel is szembemennek – jóllehet napok alatt képesek lennének a parlamenten keresztülvinni bármilyen törvénymódosítást.

Fel kell tennünk a kérdést: kié a Magyar Tudományos Akadémia és kutatóhálózata? Palkovics úgy tesz, mintha a kormányé volna, mintha az a pénz, amit a kormány a költségvetési törvényben az MTA-hoz rendel, a kormány tulajdona volna, holott az Akadémia és kutatóhálózata alapítása óta a nemzeté, amelyet az nem a kormány alárendeltségében, hanem attól függetlenül, autonóm módon tud csak szolgálni. Márpedig a Palkovics-terv ezt az intézményt nem jobbá kívánja tenni, hanem amit generációk felépítettek és nemzetközi színvonalon működtettek, utód nélkül lerombolja. Joggal nevezhetjük ezt nemzetellenes tettnek, más szóval hazaárulásnak.

A mögöttes szándékokról sokféle találgatás forog közkézen az autonómiák visszavágásától a majdan megnyíló EU-s innovációs források lenyúlásáig. De lássuk világosan: a stadionokra, uszodákra, hazai és külföldi fociklubokra meg világbajnokságokra százmilliárdokat fordító ország számára az az évi 20 milliárdos összeg, ami a KH alapellátását biztosítja, körömpiszoknyi méretű. A KH egységeinek alkalmazottai egymás után fogadták el a nyilatkozatokat, amelyek a Palkovics-terv visszavonását követelik akár saját létbiztonságukat is kockára téve, mivel tisztában voltak vele, hogy ha ebben a rendszerben pályáznak, akkor elismerik az ITM döntési jogosultságát az MTA KH fölött, más szóval legitimálják

függetlenségük feladását.

Az MTA Elnöksége a dolgozók kiállását is elismerve kedden döntött, hogy továbbra is ragaszkodik a 2019. évi 17 milliárdnyi alapellátásához, de nem zárkózik el attól, hogy ha ezt megkapja, a KH benyújtsa pályázatait – nyilván a fennmaradó 10 milliárdra, ami sajátos árnyalatot ad az elképzelésnek. Kész tárgyalni továbbá a Professzorok Batthyány Körének időközben nyilvánosságra került kompromisszumos javaslatáról, amely egy paritásos felügyeletű független alapítványba vinné át a KH-t, és ami egyébként a főigazgatóknak sem lenne ellenükre, mint hírlik. Ha viszont a kormány nem enged, akkor készülhetünk a legrosszabb változatra.

A kivégzettet éjjel, csendben, gyászkíséret nélkül kell az erre kijelölt helyen eltemetni.